

ВІДМЕЖУВАННЯ СКЛАДУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ІНШОГО МАЙНА, ЗДОБУТИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ

Для юридично грамотного застосування норм кримінального закону про відповідальність за легалізацію грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, необхідно чітко розуміння розходжень між цією кримінально-правовою заборорою і деякими іншими нормами Особливої частини КК України. Труднощі розмежування різних складів злочинів полягають в тому, що дуже часто ці склади схожі між собою і не відразу можна визначити, за якою кримінально-правовою нормою слід кваліфікувати вчинене діяння. Дуже багато питань виникає з приводу випадків конкуренції норм, а також у відношенні допустимості ідеальної сукупності розглянутої норми з іншими кримінально-караними діяннями.

Слід зазначити, що увагу цій проблемі в своїх роботах тою чи іншою мірою приділяли такі вітчизняні вчені, як: Бабич Н., Бондарєва М.В., Беніцький А.С., Дудоров О.О., Навроцький В.О., Перепелиця О.І., Савченко А., Стрельцов Є.Л. та інші. Проте слід визнати, що проблема розмежування цих суміжних складів ще досить гостро стоїть не тільки в наукових колах, але й серед правозастовувачів.

Найбільша кількість рис, спільних з антилегалізаційною нормою, має норма про відповідальність *за придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом*, що міститься в ст.198 КК України. Опис об'єктивної сторони обох складів у диспозиціях цих статей має певну подібність. Так, відповідно до ст.198 КК караними є задалегідь не обіцяні придбання або збут чи зберігання майна, завідомо здобутого злочинним шляхом. Подібне придбання чи збут кримінальних майнових цінностей вчинюється у формі тих чи інших цивільно-правових угод, оскільки будь-який спосіб передачі чи розпорядження майном, відповідно до свого змісту, завжди пов'язаний з вчиненням певних юридично значимих дій. Як відомо, диспозицією ст.209 КК також охоплюється вчинення різних угод з коштами чи іншим майном, придбаними незаконним шляхом, як один зі способів легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. У цьому зв'язку виникає питання, чи не перетинаються тим самим сфери дії даних кримінально-правових норм.

Для того, щоб уникнути можливих неясностей, варто вказати ряд критеріїв, на підставі яких можна було б розмежувати вищезгадані норми. Насамперед, сфера правового регулювання ст.209 КК, виражена у формулюванні об'єктивної сторони цього діяння, значно ширше, ніж у ст.198 КК, тому що містить у собі весь спектр цивільно-правових, фінансових та інших економічних відносин, пов'язаних з легалізацією грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, тоді як об'єктивна сторона складу злочину за змістом ст.198 КК характеризується тільки задалегідь не обіцяними придбанням чи збутом майна злочинного походження. Вчинення,

наприклад, інших фінансових операцій, крім «придбання» чи «збуту», цивільно-правових угод, а значить використання такого майна для вчинення економічної діяльності нормою ст.198 КК не охоплюється.

Наступною відмітною рисою, що розмежує розглянуті норми, є характеристика суб'єктивної сторони цих складів. При вчиненні легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, умисел винних спрямований саме на «відмивання» злочинних доходів шляхом вчинення різних фінансових та інших угод, вкладення злочинно отриманих засобів у підприємницьку чи іншу господарську діяльність. Умисел осіб, що порушують кримінальну заборону, встановлену ст.198 КК, зводиться тільки до придбання чи збуту майна, здобутого злочинним шляхом. Таким чином, спрямованість наміру суб'єктів злочинів за ст.198 і ст.209 КК різна, вона в значній мірі детермінована описом об'єктивної сторони складів цих діянь.

Підбиваючи підсумок вищесказаному, слід зазначити, що норма, яка встановлює кримінальну відповідальність за легалізацію грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, має більш універсальний характер, ніж норма, що забороняє придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом. Однак з цього не випливає, що ст.198 КК буде грати якусь додаткову, факультативну роль при основному складі злочину, передбачену ст.209 КК. Незважаючи на подібність деяких структурних ознак обох складів, ототожнювати їхній правовий зміст було б невірно.

В попередніх роботах мною вже зазначалося про двохоб'єктність легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. Виражається це в тім, що основним об'єктом розглянутої норми є встановлений законодавством порядок вчинення господарської діяльності, а додатковим – інтереси правосуддя. Наявність цього додаткового об'єкта обумовлює опосередкований взаємозв'язок «відмивання» кримінальних капіталів як економічного злочину з деякими злочинними діяннями, що містяться в гл. XVIII КК «Злочини проти правосуддя». Оскільки будь-яка форма легалізації злочинно нажитих майнових цінностей об'єктивно сприяє прихованню чи знищенню матеріальних слідів протиправних діянь, злочинна діяльність, передбачена ст.209 КК, у кримінально-правовому змісті корелюється з **приховуванням злочинів**, відповідальність за яке встановлена в ст.396 КК. Диспозиція цієї статті звужена в порівнянні з відповідною нормою КК СРСР 1960 р.: тепер заздалегідь не обіцяне приховування призводить до кримінальної відповідальності тільки в тому випадку, якщо воно відноситься до особливо тяжкого злочину. Якщо приховування (будь-якого злочину) було заздалегідь обіцяне, воно утворює, у відповідності зі ст.26 КК, співучасть у цьому злочині і визнається видом пособництва. Відповідно до розповсюдженої в науковій літературі точки зору приховування являє собою приховання злочинця чи засобів (знарядь) вчинення злочину, слідів злочину або предметів, здобутих злочинним шляхом, а значить придбання і збут таких предметів [1, с.63; 2, с.547].

Даний злочин, так само, як і легалізація злочинних доходів, має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення відповідних дій приховувача.

Подібність деяких елементів складу розглянутих злочинів полягає не тільки в тім, що додатковий об'єкт кримінального відмивання є «родовим» стосовно безпосереднього об'єкта приховування, але й у тім, що ознаки об'єктивної сторони обох караних діянь також мають ряд загальних рис. Так, дії, спрямовані на приховування предметів, здобутих злочинним шляхом (як різновид приховування злочину), можуть виражатися точно так само, як і при легалізації, у здійсненні з ними різних угод і операцій (зокрема придбання чи збуту). Таким чином, збірне поняття «приховування» містить у собі, крім іншого, окремі елементи кримінального діяння, передбаченого ст.209 КК. Крім цього, суб'єктивна сторона розглянутих злочинів, що характеризується в обох випадках прямим умислом, має подібну цільову спрямованість, оскільки наміри винних як при відмиванні незаконних доходів, так і при приховуванні злочинів, зводяться в кінцевому рахунку до одного – врятувати протиправно отримані майнові цінності від конфіскації та уникнути кримінальної відповідальності за вчинені злочини.

Проте, незважаючи на наявність перерахованих вище ознак подібності, у процесі правозастосування названі норми необхідно розмежовувати. Основні їхні розходження зводяться до наступного. По-перше, кримінально-правовий зміст ст.209 КК значно ширше, ніж ст. 396, тому що в ній установлюється кримінальна відповідальність за легалізацію не тільки всіх злочинних, але і незаконних доходів, у той час як предметом приховування за чинним законодавством можуть бути тільки майнові цінності, отримані в результаті здійснення особливо тяжких злочинів.

По-друге, приховування, на відміну від легалізації, є злочином з одним безпосереднім об'єктом, що прямо не зв'язаний з видовим об'єктом злочинів у сфері економічної діяльності.

По-третє, спрямованість умислу винних при відмиванні злочинних доходів має, у порівнянні з приховуванням, має трохи інший відтінок, оскільки виражає більш далеко спрямований намір не тільки сховати злочинно отримане майно, але і легалізувати його, використати ці засоби для здійснення підприємницької чи іншої господарської діяльності.

Нарешті, по-четверте, ст.209 КК, при всій широті сфери її правового регулювання, установлює кримінальну відповідальність за, свого роду, спеціальні випадки приховування, причому не тільки злочинів, але і правопорушень, оскільки таке кримінальне явище як приховування надзвичайно різноманітне і, безперечно, не вичерпується простою за формою диспозицією ст.396 КК. Теоретично кажучи, актом легалізації може бути безпосередньо здійснене тільки приховування доходів, принесених злочином, але не злочинця і не вчиненого ним злочинного діяння, хоча на практиці найчастіше успішне відмивання «матеріальних плодів» правопорушень значною мірою сприяє також приховуванню зв'язаних з ними злочинів.

У процесі правозастосування може виникнути питання: яким чином кваліфікувати легалізацію майнових цінностей, отриманих у результаті здійснення особливо тяжких злочинів, – як відмивання злочинних доходів чи як приховування кримінальних діянь? На наш погляд, з урахуванням усього вищесказаного, найбільш правильною була б наступна кваліфікація таких дій

за ст.209 КК, тому що при конкуренції загальної і спеціальної норм кримінальна відповідальність повинна наставати за спеціальною нормою.

Наступне питання, що підлягає дослідженню, – співвідношення і критерії розмежування легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом і *використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів* – ст. 306 КК України.

Юридичний зміст використання засобів, здобутих від злочинного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, виражається відповідно до диспозиції ст. 306 КК у розміщенні фінансових засобів, здобутих від злочинного обігу наркотичних засобів, психотропних чи речовин прекурсорів, у банках, на підприємствах і в інших структурах незалежно від форм власності, чи придбання за такі засоби об'єктів, що підлягають приватизації, або устаткування для виробничих та інших нестатків, чи використання таких засобів і майна з метою продовження злочинного обороту наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів.

Стосовно питання про елементи подібності складів легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, з одного боку, і використання засобів, здобутих від злочинного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів з іншого, необхідно вказати ряд ознак, що перетинаються між собою, оскільки використання засобів, здобутих від злочинного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів є одним зі способів виконання об'єктивної сторони легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом.

Узагальнюючи проведений аналіз складу злочину, що міститься в ст.209 КК, і з огляду на зміст розглянутих вище законопроектів, хотілося б відзначити, що створене до дійсного моменту (і постійно удосконалюється в процесі законотворчої роботи) кримінальне законодавство про боротьбу з легалізацією грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, у цілому, створює правові передумови для ефективної протидії цього різновиду злочинної діяльності. У той же час варто визнати, що існуюча редакція ст. 209 КК, безумовно, не може претендувати на абсолютну бездоганність юридичних формулювань; зауваження, висловлені в дійсній роботі щодо змісту диспозиції цієї статті, обґрунтовані. Істотну допомогу в правильному розумінні даної кримінально-правової норми могли б зробити методичні вказівки Генеральної прокуратури і рекомендації з питань правозастосування, що даються Верховним Судом.

При цьому не можна забувати, що кращим критерієм оцінки теоретичних положень є практика, саме вона наповнює реальним змістом створені наукою конструкції складів злочинів, тому, з огляду на той факт, що шляхом теоретичного моделювання створити ідеальне законодавство можна, варто перевірити правовий потенціал ст. 209 КК у процесі розслідування конкретних кримінальних справ і вже на основі придбаного досвіду більш об'єктивно оцінити достоїнства і недоліки української антилегалізаційної норми.

Список літератури: 1. Коментарий к УК РФ 1996 г. под. ред. В.И. Радченко. М., 1997. 2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001

року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К., 2001. 3. Мезенцева І.Є. Кримінально-правові і кримінологічні аспекти легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом: Автореф. дис.... канд.. юрид. наук. Х., 2002.

Надійшла до редколегії 02.03.04

О.О. Бандурка

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА

З'ясування питання про поняття та структуру правового статусу податкової служби України має принципове значення, оскільки дозволяє, з одного боку, на рівні науково-теоретичних узагальнень більш повно вивчити особливості її побудови та функціонування, а з іншого – запропонувати законодавцю такий варіант закріплення правового статусу податкової служби у нормативних актах, який забезпечив би її найбільш ефективну діяльність. Чітке визначення усіх елементів правового статусу сприяє також зміцненню законності і дисципліни у сфері функціонування державного механізму взагалі та державної податкової служби зокрема.

Необхідно зазначити, що до цього часу питання правового статусу податкової служби України не отримали у науковій літературі всебічного висвітлення. Праці, які так чи інакше стосуються зазначеної проблематики, були присвячені або розгляду правового статусу окремих підрозділів податкової служби [1] чи їх працівників [2], або лише його певних елементів [3]. Тому завданням цієї статті є спроба комплексно визначити поняття та структуру правового статусу державної податкової служби України.

Насамперед варто зауважити, що поняття «правовий статус» в юридичній літературі не отримало свого однозначного розуміння, але почасти під правовим статусом державного органу розуміють певну сукупність його повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання покладених на нього завдань. Проте зазначимо, що такий підхід до визначення правового статусу може бути охарактеризований як дуже вузький, оскільки він не охоплює усієї палітри питань діяльності державного органу у яких, власне, і виявляється його статус.

На сьогодні єдиний перелік елементів правового статусу державного органу відсутній, що і обумовлює наявність різних, хоча і дещо подібних, підходів до його визначення. Так, В.Т. Комзюк для визначення статусу органу пропонує визначити місце органу в загальній системі виконавчої влади (галузеве чи міжгалузеве регулювання), його рівень (загальнодержавний, на рівні регіону тощо); визначити «межі відання» органу виконавчої влади, тобто окреслити сферу суспільних відносин, які регулюються даним органом, а також перелічити об'єкти, безпосередньо йому підлеглі; визначити коло завдань, покладених державою на даний орган виконавчої влади (загальний напрямок діяльності органу і його мету, для яких створюється даний орган); перелічити управлінські функції, покладені державою на даний орган виконавчої влади, щодо предмета відання органу (визначити, що конкретно повинен робити орган на виконання поставлених перед ним